

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВОСТІ СТУДЕНТІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

STUDY OF MOTIVATIVE READINESS OF STUDENTS TO WORK WITH CHILDREN WITH AUTISTIC SPECTRIC DISORDERS

У статті подано результати емпіричного дослідження мотиваційної готовності студентів-психологів до роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра. Проаналізовано проблему мотиваційної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності, узагальнено погляди вчених щодо головних чинників та складових мотиваційної готовності майбутніх спеціалістів. Визначено, що формування психологічної готовності обумовлене великою кількістю зовнішніх (природних, соціальних) та внутрішніх чинників (фізіологічні, психологічні) які стимулюють розвиток мотиваційної сфери особистості і її стан в цілому. Отож, психологічну готовність можна пояснити як складову розвитку професіонала. Слід підкреслити, що мотивація об'єднує професійну та навчально-професійну діяльність, впливає на вибір, успішність професійного навчання, формує особливість взаємодії у колективі та бажання самовдосконалюватись. Ключовими компонентами мотиваційної готовності студента до майбутньої професійної діяльності є: прагнення досягати кращих результатів, наполегливість у досягненні цілей; серед навчальних мотивів переважання пізнавального мотиву, мотиву отримання інформації; прагнення особистості студента до успіху; помірна мотивація до уникнення невдач (тобто відсутність великого страху перед можливими невдачами, готовність їх долати); зацікавленість майбутньою діяльністю. Отже, з'ясовано, що розвиток мотиваційної готовності студентів до роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра зумовлений такими особливостями, як мотивація до успіху, позитивна навчальна мотивація, середній рівень мотивації до уникнення невдач та ознайомлення з проблематикою майбутньої спеціальності. Таким чином, отримані результати дослідження свідчать, що мотиваційна готовність до майбутньої професійної діяльності студентів старших курсів значно вища, ніж у студентів молодших курсів. Водночас, готовність до роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра на низькому рівні у студентів всіх курсах навчання.

Ключові слова: готовність, професійна готовність, психологічна готовність,

мотивація, діти, особливі освітні потреби, розлади аутистичного спектра.

The article presents the results of an empirical study of motivational readiness of psychology students to work with children with autism spectrum disorders. The problem of motivational readiness of future psychologists for professional activity is analyzed, the views of scientists on the main factors and components of motivational readiness of future specialists are generalized. It is determined that the formation of psychological readiness is due to a large number of external (natural, social) and internal factors (physiological, psychological) that stimulate the development of the motivational sphere of the individual and his condition as a whole. Consequently, psychological readiness can be explained as a component of professional development. It should be emphasized that motivation combines professional and educational activities, influences the choice, success of professional training, forms a feature of teamwork and the desire to improve themselves. The key components of the student's motivational readiness for future professional activity are: the desire to achieve better results, perseverance in achieving goals; among the educational motives of the predominance of the cognitive motive, the motive of obtaining information; the student's desire for success; moderate motivation to avoid failure (lack of great fear of possible failures, willingness to overcome them); interest in future activities. Consequently, it was found that the development of motivational readiness of students to work with children with autism spectrum disorders is due to such features as motivation to succeed, positive learning motivation, average level of motivation to avoid failure and familiarity with future specialties. Thereby, the results of the study show that the motivational readiness for future professional activity of senior students is much higher than in junior students. At the same time, students in all courses are willing to work with children with autism spectrum disorders at a low level.

Key words: readiness, professional readiness, psychological readiness, motivation, children, special educational needs, autism spectrum disorders.

УДК 159.923.5
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.35.20>

Комар Т.В.

д. психол. н., професор,
професор кафедри психології
та педагогіки
Хмельницький національний
університет

Руденок А.І.

к. психол. н., доцент
доцент кафедри психології
та педагогіки
Хмельницький національний
університет

Дідик Н.М.

к. психол. н., доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

Актуальність дослідження. В цілому готовність студентів до майбутньої професійної діяльності була актуальною проблематикою завжди. Сучасні вимоги до професійної діяльності стрімко зростають. Це змушує студентів активізувати свої дослідницькі інтереси стосовно всіх етапів та аспектів особистої професіоналізації. Труднощі сучасного життя пронизують всі сфери життєдіяльності, тому сфера психології набирає популярності та водночас ростуть вимоги до фахівців цієї спеціальності.

Такі вітчизняні вчені, як Н. Пов'якель, І. Попович, Н. Чепелева, Ж. Вірна, Т. Кадикова, Л. Урупа досліджували ціннісно-сміслові та мотиваційні аспекти професіоналізації психологів. У своїх працях вони описали проблему мотивації у виборі професії психолога, висвітлили мотиваційно-сміслову регуляцію у професійному становленні та діяльності фахівців.

У зарубіжній та вітчизняній науці розроблені та запропоновані загальні концепції психологічної готовності до професій-

ної діяльності (М. Смульсон, М. Дяченко, В. Моляко, Л. Кандибович, М. Левітов), та розроблено моделі психологічної готовності спеціалістів конкретних професій, в більшості педагогічних (Є. Корабліна, М. Белей, А. Лисенко, К. Дурай-Новакова, С. Салава-това, П. Горностаї, А. Авдєєва, І. Платонов, Г. Грибенюк та ін.). В їх наукових напрацюваннях висвітлено психологічну готовність до діяльності, її структурно-функціональні особливості та специфіка.

У дитячій психології стають затребуваними фахівці, які працюють з дітьми з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). В умовах розвитку інклюзивної освіти в Україні перед таким фахівцем стоїть не лише корекційно-розвивальна задача, а й допомога в адаптації дитини з ООП в загальноосвітніх закладах. Особливо це стосується дітей з розладами аутистичного спектру (далі РАС), адже цей розлад є найбільш розповсюджений та вимагає більше уваги у підготовці майбутніх фахівців [4].

Саме тому у рамках даної статті ставимо за **мету** здійснити емпіричне дослідження мотиваційної готовності студентів до роботи з дітьми з РАС та порівняти рівень мотиваційної готовності студентів на різних курсах навчання.

Виклад основного матеріалу. У науковій, психологічній, педагогічній та медичній літературі проблема аутизму вивчалась на протязі багатьох років. Серед зарубіжних досліджень напрацювання В. Hermelin, Н. Asperger, М. Bristol, Л. Bender, S. Harris, L. Kanner та інших. В Україні цією темою цікавились такі науковці і практиканти, як К. Островська, Т. Ілляшенко, М. Химко, С. Конопляста, М. Рождественська, Д. Шульженко та інші.

Статистичні дані свідчать, що у 1995 році розладами аутистичного спектра страждала 1/5000 людина, а у 2019 цей показник зріс до 1/50 осіб [5]. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я одна дитина з 160 дітей страждає розладом аутистичного спектру (РАС). ВООЗ підкреслює, що ця цифра є середньостатистичною і в деяких добре контрольованих дослідженнях фактичні цифри набагато більше. Відомостей про поширеність РАС в країнах з низьким і середнім рівнями доходів немає, але відомо, що кількість аутистів має стійку динаміку до збільшення в усьому світі. Цей показник продовжує зростати та тим самим підкреслює актуальність даної роботи. Проблематика мотиваційної готовності студентів-психологів працювати з дітьми з РАС є важливою в сьогоденні.

Формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності –

основна задача навчання у закладах вищої освіти (ЗВО). Професія психолога спрямована на допомогу людям, відповідно вибір такої професії має виражену антропоцентричну орієнтацію. Психолога-професіонала характеризують: теоретична база (систематизовані, узагальнені уявлення про психологію та психіку); орієнтування на метод наукового пізнання, який дозволяє орієнтуватись в різних наукових проблемах та знаходити їх там, де не в змозі побачити звичайна людина. Такий метод спеціаліст може використовувати і відносно себе та своєї науково-практичної діяльності як основу професійної рефлексії; застосування розроблених в психології, спеціальних, підтверджених на практиці методик, засобів, науково обґрунтованих способів діяльності, що направлені на досягнення певної мети (наукової, формуючої, діагностичної); особливе почуття відповідальності самого психолога та поступове його формування у клієнтів, яких він консультує; постійний саморозвиток, слідкування за новинками в психології, обмін досвідом з колегами (через професійні психологічні спільноти/товариства чи неформальні контакти); здатність до саморозвитку та професійного розвитку; розвинена професійна психогігієна праці; критичне ставлення до нових методик, які нещодавно з'явились та які існують [3].

Для формування фахівця-психолога важливу роль відіграє орієнтація та прагнення ідеї (мети), яка мобілізує різні знання та вміння, які накопичувались під час навчання та самостійної практичної роботи.

Розуміння готовності, як гарантії ефективності та успішності діяльності, досить широко поширене у психологічній літературі. Розглядаючи феномен психологічної готовності потрібно пояснити співвідношення цього феномена і підготовленості майбутніх професіоналів до якісного та успішного виконання поставлених завдань. Системний характер психологічної готовності зобов'язує досліджувати структуру аналізованого явища. Однією з складових психологічної готовності є мотиваційна готовність. Все частіше проблема мотиваційної готовності майбутнього випускника до професійної діяльності стає предметом дослідження психологів не тільки в Україні, а й закордоном.

Мотиваційний компонент в психологічній готовності забезпечує процес професійно-управлінського самовизначення, його динаміку розгортання та включає потребу професійного самовизначення.

Важливою складовою мотиваційного компонента є комплекс настанов, ціннос-

тей та мотивів, які утворюють психологічну спрямованість особистості, а саме: позитивне ставлення до своєї роботи та до працездатності свого вибору; інтерес до своєї діяльності, її змісту, творчості в діяльності та широке коло професійних інтересів; перевага гуманістичних цінностей в професійній діяльності; адекватні та стійкі плани розвитку своєї кар'єри.

Ми вважаємо, що ключовими компонентами мотиваційної готовності студента до майбутньої професійної діяльності є: прагнення досягати кращих результатів, наполегливість у досягненні цілей; серед навчальних мотивів переважання пізнавального мотиву, мотиву отримання інформації; прагнення особистості студента до успіху; помірні мотивація до уникнення невдач (тобто відсутність великого страху перед можливими невдачами, готовність їх долати); зацікавленість майбутньою діяльністю (коли студент обирає напрямок майбутньої професійної діяльності, то починає більше занурюватись в тонкощі цього напрямку як теоретично, так і практично).

Аналізуючи напрацювання науковців та практиків ми виділили критерії мотиваційної готовності та емпірично їх досліддили у студентів-психологів 2–5 курсів. У досліджуванні прийняли участь 48 студентів, віком 18–24 роки.

Перший досліджуваний критерій – це прагнення досягати кращих результатів, наполегливість в досягненні цілей. Для дослідження даного критерію ми використали опитувальник «Потреба в досягненні». Така методика використовується для оцінки потреби у досягненні мети, успіху та досягнень в цілому. Мотивація досягнень виявляється у прагненні покращити результати, наполегливості в досягненні своїх цілей.

За результатами опитування студентів другого курсу у більшості (64 %) середній рівень потреби в досягненні, тобто вони об'єктивно можуть оцінити свої результати та при потребі покращувати їх. У 18 % студентів понижений рівень потреби в досягненні. У інших 18 % підвищений рівень потреби в досягненні, тобто вони постійно намагаються покращити свої результати, рідко задоволені в досягнутому, дуже наполегливі. Аналізуючи результати опитування студентів третього курсу у більшості (67 %) середній рівень потреби в досягненні. У 25 % студентів понижений рівень потреби в досягненні. У 8 % підвищений рівень потреби в досягненні. Результати опитування студентів четвертого курсу показують, що у більшості (58 %) понижений рівень потреби в досягненні, тобто вони

не намагаються покращити свої результати та розвивати їх та наполегливо працювати. У 42 % студентів середній рівень потреби в досягненні. За результатами опитування студентів п'ятого курсу бачимо, що у більшості (89 %) середній рівень потреби в досягненні. У 11 % студентів понижений рівень потреби в досягненні.

Наступний критерій, який ми досліджували – це переважаючий мотив навчальної діяльності. Щоб визначити ставлення студентів до певних навчальних мотивів ми використали «Методику вивчення мотивів навчальної діяльності». Аналізуючи результати опитування студентів другого курсу, з'ясовано, що переважає мотив матеріального добробуту, який набрав 61 бал. Після нього йде соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності, а на третьому місці по кількості балів – пізнавальний мотив. Найнижчий показник мотиву орієнтації на соціально залежну поведінку – 14 балів (16 %), тобто студенти в навчальній діяльності не орієнтуються на те, що про них думають інші студенти (погано навчаєшся – ти поганий, гарно навчаєшся – ти хороший). Отже для більшості студентів провідним мотивом є мотив матеріального добробуту, тобто вони навчаються задля опанування своєї професії та отримання матеріального благополуччя. Також важливим мотивом для них є соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності, тобто студенти вмотивовані навчатись для того, щоб в подальшому приносити користь людям.

Результати опитування студентів третього курсу навчання показують, що провідним мотивом початкової діяльності є матеріальний добробут. На другому місці по кількості балів є соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності. Найменший показник у мотиву орієнтації на соціально залежну поведінку.

Опитування студентів четвертого курсу дає нам наступні результати: провідним мотивом є мотив матеріального добробуту, після нього, з незначною різницею в балах, пізнавальний мотив. Це вказує, що студенти навчаються з метою мати матеріальне благополуччя опанувавши свою професію та отримувати знання, вміння розв'язувати проблемні ситуації.

Аналізуючи результати опитування п'ятого курсу навчання можемо виділити, що провідним мотивом є мотив до матеріального добробуту та пізнавальний мотив. На третьому місці по кількості балів мотив зовнішнього примусу, уникання покарання, деякі студенти навчаються та виконують завдання щоб уникнути покарання.

Третій критерій мотиваційної готовності, який ми виділили, це прагнення особистості студента до успіху. Щоб дослідити даний критерій ми застосували «Методику діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса. Результати опитування показують, що у 45,5 % студентів другого курсу занадто високий рівень мотивації до успіху, що може викликати надмірну самокритичність, страх зазнати невдачі, зневіру в те, що можна дібнитись бажаного. Інша частина студентів (45,5 %) мають середній рівень мотивації до успіху, тобто вони не бояться ризикувати, адже майбутні невдачі їх не хвилюють. Менша частина студентів (9 %) мають помірно високий рівень мотивації до успіху.

Аналізуючи результати опитування студентів третього курсу, можна виділити, що більшість (58 %) студентів мають помірно високий рівень мотивації до успіху, тобто вони можуть йти на ризик задля досягнення бажаного, орієнтуються на власні сили, наполегливі та гнучкі в досягненні поставленої мети. 25 % студентів мають середній рівень мотивації до успіху, а 17 % – мають занадто високий рівень.

Опитування студентів четвертого курсу показує, що більшість (50 %) студентів мають середній рівень мотивації до успіху, вільно ризикують та не хвилюються через можливі поразки. 29 % студентів мають помірно високий рівень мотивації до успіху. А 14 % мають понижений рівень, що вказує на те, що такі студенти пасивно ставляться до життя, не готові вкладати власні сили у працю та не прагнуть досягати перемоги. Лише 7 % мають занадто високий рівень мотивації до успіху.

Результати опитування студентів п'ятого курсу вказують на те, що переважна більшість (55 %) з них мають помірно високий рівень мотивації до успіху, а 45 % – середній рівень мотивації до успіху. Тобто більшість студентів йдуть на ризики, не переймаються через можливі невдачі.

Наступний критерій який ми дослідували – це помірна мотивація до уникнення невдач. Для дослідження ми використали методику «Діагностика мотивації до уникнення невдач». Результати опитування студентів другого курсу вказують на те, що більшість (37 %) з них мають високий рівень мотивації до уникнення невдач, тобто відчувають страх перед невдачами, а 36 % студентів мають середній рівень мотивації до уникнення невдач. Найменше (9 %) студентів мають низький рівень.

Аналізуючи результати можна сказати, що переважна більшість (46 %) студентів мають помірно високий рівень мотивації до

уникнення невдач та не вдаються до ризику. А у 31 % студентів понижений рівень, не бояться можливих невдач. 23 % опитаних мають занадто високий рівень мотивації до уникнення невдач.

Опитування студентів четвертого курсу показало такі результати: 46 % студентів мають занадто високий рівень мотивації до уникнення невдач, тобто вони помірно ризикують або ризикують дуже сильно, через страх перед невдачами частіше потрапляють в них; 31 % мають середній рівень мотивації до уникнення невдач; 23 % опитуваних мають помірно високий рівень мотивації до уникнення невдач.

Аналізуючи результати опитування студентів п'ятого курсу, можемо зробити висновок, що переважна більшість (45 %) опитуваних мають помірно високий рівень мотивації до уникнення невдач, тобто вони уникають можливих проблем та ризикувати можуть тільки при потребі. 33 % студентів мають середній рівень мотивації до уникнення невдач, а 22 % – занадто високий рівень.

Останній критерій мотиваційної готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності це – зацікавленість студента майбутньою діяльністю, його обізнаність в напрямку майбутньої діяльності. Даний критерій ми досліджували за допомоги розробленої анкети. На питання чи знають студенти, що таке аутизм, ми отримали такі результати: більшість студентів знають що таке аутизм. Лише 8 % студентів третього курсу та 1 % другого курсу відповіли, що не знайомі з таким поняттям. Стосовно питання володіння знаннями про особливості дітей з РАС, з'ясовано 54 % студентів другого курсу та 8 % третього курсу не змогли дати позитивну відповідь. Всі студенти четвертого та п'ятого курсів відповіли на запитання «так».

Результати анкетування стосовно питання чи проходили практику у закладах, де навчаються діти з РАС, показують, що більшість студентів не проходили практику у закладах, де навчаються діти з РАС. Це вказує на те, що вони мало ознайомлені зі специфікою навчання й розвитку дітей з аутизмом в загальних навчальних закладах. Серед студентів, які проходили практику у закладах, де навчаються діти з аутизмом, найбільше студентів з третього та п'ятого курсів (по 25 %). Як показують результати анкетування переважна більшість студентів не мала досвіду роботи з дітьми з РАС. Серед студентів, які мали такий досвід найбільше студентів п'ятого курсу (38 %), тобто у них вже є досвід роботи з дітьми з аутизмом та розуміння чи підходить такий вид діяльності їм.

Відповідаючи на наступне питання чи готові працювати з дітьми з РАС, то більшість (61 %) студентів другого курсу відповіли, що їм важко відповісти, також важко відповісти більшості (47 %) студентам четвертого курсу. 46 % студентів третього курсу відповіли, що не готові працювати з такою категорією дітей, таку ж відповідь обрали 50 % студентів п'ятого курсу навчання. Серед студентів які обрали відповідь «так» найбільше (31 %) студентів другого курсу навчання.

Результати анкетування на питання, яке стосувалося, чи планують студенти пов'язати свою професійну діяльність з психологічною допомогою особам за РАС, то варто зазначити, що лише 15 % студентів 2 курсу навчання планують пов'язати свою професійну діяльність з допомогою дітям з аутизмом, 47 % другоккурсників ще не визначились, а 38 % не планують пов'язувати свою професійну діяльність з таким напрямком. 46 % студентів третього курсу навчання ще не визначились, 54 % – не планують пов'язувати професійну діяльність з допомогою дітям з РАС. Більшість (64 %) студентів четвертого курсу навчання не планують працювати в даному напрямку, а 33 % ще не визначились. Переважна більшість (62 %) студентів п'ятого курсу навчання не планують працювати в такому напрямку, 38 % – не визначились.

Висновки. Отже, проведене нами дослідження показало, що студенти другого, третього та п'ятого курсів навчання переважно мають середній рівень потреби в досяг-

ненні. Більшість студентів четвертого курсу навчання мають низький рівень потреби, що може бути спричинене кризою в навчанні. Менша частина студентів молодших курсів мають підвищений рівень потреби в досягненні, а студентів старших курсів з таким результатом не виявлено, що може вказувати на розвиток у них адекватного ставлення до своїх досягнень та можливостей їх вдосконалювати.

Перспективним напрямком у нашому дослідженні ми вбачаємо розробку рекомендацій щодо покращення мотиваційної готовності студентів до роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Вступ до спеціальності: Практична психологія : курс лекцій і практикум(навчальний посібник). Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2005. 208 с.
2. Гуртовенко Н. В. Мотиваційний компонент – головна складова готовності студентів до професійної діяльності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. № 30. С. 55–58.
3. Мойсеєнко І. М. Теоретичні підходи до дослідження ознак аутизму в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 10. С. 58–62.
4. Руденок А. І. Компоненти професійної готовності майбутніх психологів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Психологічні траєкторії*. 2021. № 1. С. 72–82.
5. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Пляди», 2015. 56 с.